

УДК: 372.881.1 (575.2) (04)

АБДУГАФУРОВА М. И.

*Ж. Баласагын атындагы университетинин
чет тилдер факультетинин аралык факультетинин ага окутуучусу,
madina.abdugafurova@mail.ru*

БОКОЕВА Э.М.

*Ж. Баласагын атындагы университетинин
чет тилдер факультетинин аралык факультетинин ага окутуучусу,
bokoeva.erkin@mail.ru*

БӨТӨН ТИЛИНДЕ СҮЙЛӨӨГӨ ҮЙРӨТҮҮДӨГҮ ОКУТУУНУН КӨЙГӨЙЛӨРҮ.

Аннотация. Макалада бөтөн тилинде сүйлөөгө үйрөтүүдө пайдаланылган окутуудагы метод жана ыкмалар каралат. Чет тил сабагында сүйлөөгө үйрөтүүдө окутууда кездештирилген тоскоолдуктарды жоюу жолдору берилет. Кеп маданиятын жана кеп билгичтигинин классификациясы, сүйлөөшүүдөгү кыйынчылыктарды жоюу, кептин монологдук жана диалогдук окутуу ыкмасы жазылат.

Негизги сөздөр: сүйлөөшүү кебиндеги көнүмдөр, коммуникативдик көнүмдөр, мотивация, диалогдук жана монологдук кеп, мээге чабуул.

ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ГОВОРЕНИЮ НА ИНОСТРАННОМ ЯЗЫКЕ.

Аннотация. В статье рассматриваются методы и приемы, используемые при обучении иноязычному говорению. Пути преодоления трудностей, с которыми сталкивается преподаватель на занятии иностранного языка при обучении говорению. Описывается методика формирования речевых навыков и развития речевых умений, дается классификация коммуникативных умений и навыков; обучении монологической и диалогической речи для снятия трудностей говорения.

Ключевые слова: Навык разговорной речи, коммуникативные навыки, мотивация, диалогическая и монологическая речь, мозговой штурм.

PROBLEMS OF SPEAKING IN LEARNING FOREIGN LANGUAGE.

Annotation. In this article are discussed the methods and techniques used in teaching foreign language speaking. As well the teacher described some difficulties faced when learning to speak foreign language. The method of formation of speech skills and development of speech skills, classification of communicative skills and skills in teaching monologue and dialogic speech for the removal of speaking difficulties are described.

Keyword: Conversational skills, communication skills, motivation, dialogic and monological speech, brain storm.

Бөтөн тилде (чет тилде) сүйлөөгө үйрөнүүдө ошол тилдин белгилүү бир нормаларын жана системаларын билүү талап кылынат. Сүйлөө - бул кептик иш-аракетинин эң татаал түрү, аны өздөштүрүү көптөгөн кыйынчылыктар менен байланыштырылгандыгын эске алуу менен, студенттерди бөтөн тилде сүйлөөгө үйрөтүүдө, эң маанилүүсү болуп анын мааниси жана визуалдык, угуу жөндөмдөрүн колдоно билүүсү эсептелинет. Кеп маданияты башка көндүмдөр сыяктуу эле, өз алдынча калыптанбайт; аларды калыптандыруу үчүн, жөндөмдүүлүктү калыптандырууга жана өстүрүүгө багытталган атайын көнүгүүлөрдү жана тапшырмаларды колдонуу керек. Бул ыкма бөтөн тилде (чет тилде) сүйлөөгө үйрөтүүдө эң маанилүү компонент болуп эсептелинет. Сүйлөө - бул кептик иш-аракетинин бир түрү, ал аркылуу ой-пикирлерди билдирүү оозеки жүргүзүлөт. Сүйлөөшүү кебиндеги негизги көндүмдөр- лексикалык грамматикалык так айтуучу, көндүмдөр. Мисалы: Э.И. Пассов озунун «Чет тилде сүйлөөгө коммуникативдик мамиле» аттуу макаласында сүйлөө башка адамдар менен болгон баарлашуу же байланыш көйгөйлөрүн чечүү үчүн өз ойлорун билдирүүсү деп эсептейт. Окутуунун көпчүлүк ыкмаларында сүйлөө чеберчилиги эң маанилүү багыттарынын бири болуп саналат, ошондой эле чет тилин үйрөнүүдө эң маанилүү нерсе - сүйлөө чеберчилиги. Кээ бир учурларда чет тил окутуучулар сабагын окутуда "дудук студенттер" көйгөйүнө туш болушат. Көпчүлүк студенттер грамматиканы оңой өздөштүрө тургандыгын, чет элдик адабияттарды ырахат менен окуп, аудио жазууларын оңой эле түшүнүп угаарын айтышат. Бирок качан гана чет тилинде сүйлөөгө келгенде, алар «мен баарын түшүнөм, бирок жооп бере албайм» деген жоопту беришет. Бул көбүнчө билимдин жетишсиздигинен же лексиканын чектелишинен эмес, сүйлөшүү практикасынын жоктугунан жана психологиялык тоскоолдуктан улам келип чыгат. Психологиялык көз караш менен караганда чет тилин үйрөнүүдөгү негизги кыйынчылыктардын биринин себеби – үйрөнүп жаткан тил менен эне тилдин, тилдик түзүлүштөрүндөгү айрымачылыгында. Монологдук кеп окутуу ыкмасында студенттердин алдына коюлган тапшырмаларын аткарууда жаралган башкы көйгөй – бул студенттердин алдына коюлган кептик тапшырмасын түшүнбөгөндүгү, иш-аракеттеринин жыйынтыгын тааный албаганы болуп эсептелинет. Бул учурда окутуучу тапшырманы жетишээрлик денгелде түшүнүктүү кылып окуп берүүсү зарыл, жана ошондой эле студенттерге тапшырманы кантип аткаруунун стратегиясын сунушташы керек, бул даярдык этабында ар кандай кыйынчылыктарды жоюуга жардам берет. Кеп маданиятын монологдук кепте окутуу ыкмасындагы коммуникативдик көнүмдөр; студенттерди бул ыкма менен үйрөтүүдө дагы бир кыйынчылыктарды жаратат, ал сүйлөө процессиндеги сөздөрдүн ыраатуулугун, байланыштылуулугун, үзгүлтүксүздүгүн, семантикалык толуктугун сактоодо турат. Көп учурда студенттер өз ойлорун айтууда кыйналышат, алардын сүйлөгөн сөздөрү логикага сыйбайт жана туура келбейт, бул ойдун логикасын түзүп, бирок кеп билгичтигин калыптандыра албаганы. Мындай кыйынчылыктардын келип чыгышынын бирден бир себеби; студенттердин коюлган жана берилген тапшырмаларын аткарууга көнүп калгандыгы, окуу китебинин автору тарабынан сунушталган идеядан четтеп кетишкендиги, ойлорун эркин билдире алышпагандыгы. Көбүнчө студенттер эл алдына чыгып, кандайдыр бир презентация же доклад жасоодо, коркуу, тынчсыздануу ж.б. ушул сыяктуу кыйынчылыктары туш болушат. Натыйжада, студенттер тексттик жана грамматикалык-лексикалык жагынан материалдарды сунуштай алышпайт. Окутуучунун милдети – ушундай кездешчү тоскоолдуктарды алып салуу, жана аларды ар тараптан бекемдөө. Чет тилин сүйлөөгө үйрөтүүдө окутуучу ушундай иш-аракетке

көнүл бурушу керек, анткени чет тилинде монологдук кеп маданиятын жана билгичтигин өстүрүүдө заманбап талаптарынын негизинде студенттер менен мугалимдин ортосунда жаны принциптер жаралат. Негизги кыйынчылык- сүйлөө тапшырмаларын түзүүдөгү кыйынчылык. Студент тапшырманы кандай формада аткарышы жана кандай принцип боюнча өз сөзүн түзүш керектигин түшүнүшү керек. Туура сүйлөө үчүн ар бир тапшырма майда-чүйдөсүнө чейин иштелип чыгышы абзел, студент өз оюн каалаган багытта иштеп чыгууга жөндөмдүү болушу керек, ал эми окутуучу алардын өз ойлорун билдирүүгө болгон калоосун четке какпай колдой алганга даяр болушу керек. Студенттин сүйлөө процессинде кетирген каталарын оңдоо жолундагы кыйынчылыктарды белгилей кетүү керек. Эгер окутуучу ар бир катаны оңдой берсе студент сөзүн жоготот жана оюн андан ары билдирүүгө кыйналат. Андан тышкары, сүйлөөдө кетирилген каталарды оңдоонун бул ыкмасы сүйлөөчүнүн өзүнө болгон ишенимин төмөндөтөт, бул студенттин кийинки умтулуусуна терс таасирин берет. Акырында, заманбап чет тил сабагын үйрөөтүдө уюштуруу максаты да чон талап коет мисалы: окутуучунун ар бир сабакка узак жана кылдат даярдануунусу, сабактын максатын жана милдетин аныктоосу, ага жараша материалдарды берүүнүн ырааттуулугун жана аны иштеп чыгуусу, окутуунун учурдагы ыкмаларын талдоону жана окутуунун ушул баскычында керектүү ыкмаларды тандап алуусу талап кылынат. Чет тилине сүйлөөгө үйрөөтүдө окутуучу студенттин кеп маданиятын жана билгичтигин өстүрүүдө жана алардын алдындагы ар кандай тоскоолдуктарды жоюу максатында, диалогдук жана монологдук кеп ыкмасы менен ар кандай төмөндөгүдөй ролдук оюндар откорулушу абзел.

Ролдук оюндар.

Студенттерди суйлошууга тартуунун дагы бир жолу бул роль ойноо ыкмасы. Аларга ар кандай социалдык контекстте жана ошондой эле ар кандай социалдык ролду аткаркаруу учун тапшырмалар берилет. Бул роль ойноо ыкмасында мугалим адегенде студенттерге мындай маалыматтарды бериши керек мисалы; алардын ким болоору жонундо алардын ойлорун, сезимдери жонундо кырдаалды сунуштайт, мисалы «коммерциялык банктан кантип ипотека алуу керек». Бул ыкма менен мугалим студенттерди монологиялык суйлоого жана алардын суйлоо конумдорун калыптандырууга ундойт.

Талкулоо.

Топторго бөлүнгөн студенттер төмөнкү максаттарды көрсөтө алышат; бир пикирге келүү, окуя жөнүндө ой бөлүшүү жыйынтыгын чыгаруу. Мугалим сөзсүз түрдө талкуунун максатын аныкташы керек, мисалы, студенттер “макул же макул эмес” талкуусуна катыша алышат. Мындай талкууларда 5-6 кишиден турган топту түзүп, талкулоо үчүн ар кандай сунуштарды берүү туура келет. Ар бир топ белгилүү бир убакытка чейин ошол берилген тапшырма боюнча иштешет да андан кийин өз пикирин угуучуларга сунушташат. Мындай түр иш-аракети критикалык ой-жүгүртүүнү өнүктүрүүгө жана тез чечим кабыл алууга шарт түзөт.

Жуп болуп иштөө.

Адегенде, студенттер бири-бири менен бөлүшө турган ар кандай маалыматтарга ээ болушат. Тапшырмалар көйгөйдү чечүү же маалымат чогултуу максаттарын көздөйт. Мындан тышкары, өнөктөштөрдүн ар бири маанилүү ролду ойнойт, анткени ансыз

маалыматтык боштукту толтуруу мүмкүн эмес. Иш- аракеттин бул түрү өтө натыйжалуу, анткени ал ар бир студентке сүйлөөгө үйрөнүп жаткан тилде кеңири баарлашууга мүмкүнчүлүк берет.

Мээ (акыл) чабуулу.

Иш – аракеттердин бул түрүндө студенттер чектелген убакыт аралыгында белгилүү бир тема боюнча идеяларды иштеп чыгышы керек. Мээ чабуулу иш-аракети жеке жана ошондой эле студенттер тобу үчүн да колдонулушу мүмкүн. Студенттер бири-бири менен пикир алмашышат, бирок алардын идеялары сынга алынбай тургандыгы менен мүнөздөлөт.

Ангемелерди сүрөтөө.

Иш- чаранын бул түрүндө студенттер мурун уккан окуяны же бир көрүнүштү өз алдынча көз жүгүртүп аны кыскача баяндап берүү. Ангемелерди сүрөтөө иш- аркети окуялардын сүрөтөлүшү критикалык ой жүгүртүүгө түрткү берет, ошондой эле ойду белгилүү бир форматта билдирүүгө жардам берет; окуянын башталышы, өнүгүшү, аягы.

Окуянын жыйынтыгы (аягы)

Иш – аракеттердин бул түрүндө жалпы студенттер үчүн көңүл ачуучу иши болуп эсептелинет. Окутуучу окуяны айта баштайт да, бир нече сүйлөмдөн кийин токтойт. Андан кийин ар бир адам анын уландысын улап кетиш үчүн өзүнчө бир нече сүйлөм кошушу керек. Бул мелдешке жаңы каармандарды жана окуяларды, сүрөттөрдү сунуштоого болот.

Доклад, реферат, эссе.

Мындай иш-аракеттин маңызы- студенттер үйдөн кандайдыр бир гезит же журнал окуп, андан кийин өнөктөштөрүнө кайсы маалыматты кызыктуу деп тапкандыгы жөнүндө айтып беришет, ошону менен бирге күнүмдүк жашоодо эмне болуп жаткандыгын сүйлөшө алышат. Демек, чет тилин үйрөтүүдө окутуучунун негизги милдеттеринин бири; студенттердин ортосундагы коммуникативдик көнүмдөрүн, сүйлөө тапшырмасынын жана коммуникативдик билгичтигинин шартына ылайык чет тилиндеги сөз айкаштарын түшүнүү жана түзүү сыяктуу коммуникативдик көнүмдөрүн калыптандыруу. Бул иш-чаранын максаты студенттерди чет тилинде сүйлөөгө үйрөтүүнүн эффективдүү формаларын жана ыкмаларын сунуш кылуу. Студенттерди сүйлөөгө кызыктыруу үчүн аларды монологдук кеп ыкмасында үйрөтүү, сүйлөө жөндөмүн калыптандыруу үчүн ар түрдүү көнүгүүлөр кызыктуу жана таятпаган болушу керек. Педагогикалык иште монологиялык жана диалогдук сүйлөөнү калыптандыруу үчүн ар кандай көнүгүүлөр, методдор, каражаттар колдонулушу керек. Чет тил боюнча сабактардын жыйындысы типологиялык жактан ар түрдүү болушу шарт, ошону менен бирге ар дайым өтүлүүчү сабактын конкреттүү максатына жараша алгачкы тема да өзгөрүп турат. Окутуучу талкулоону түзүп жатканда ал талкуунун көйгөйүн ачуу үчүн суроолорду ойлоп табуусу жана ага туура багыт берүүсү зарыл, ошол эле убакта студенттердин сөзүнө демилге берүү менен бирге студенттердин тилге болгон тажрыйбасын да кайталатып, жана ошондой студенттердин тобокелге баруусу үчүн окуудагы ыңгайлуу атмосфераны түзүүнү да унутпашыбыз керек.

Колдонулган адабияттар.

1. И.М. Берман. Лингвистикалык эмес университеттерде англис тилин окутуунун методикасы. \\ И.М. Берман,-М.: Жогорку мектеп, 2000-С8-14
2. Л.С. Выготский. Ой жүгүүтүү сүйлөө. 5-чыгарылыш, оңдолгон/ Л.С. Выготский, -М.: Лабиринт, 1999.-Б.5-24
3. Н.Д. Гальскова. Чет тилдерди окутуу теориясы. Лингводидактика жана методика: студенттер үчүн окуу китеби. Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез,-М: “Академия” Басма Борбору, 2009.-С.203-207.
4. А.С. Плесневич. Англис тилине “иммерсия” ыкмасы менен тездетип үйрөнүүнүн теориялык негиздери. / А.С. Плесневич// Чет тилдерди интенсивдүү окутуунун методикасы.- М., 1977.-Чыгарылыш 3.-Б-149
5. Е.И. Пассов. Чет тилде сүйлөөгө коммуникативдик мамиле/ Е.И. Пассов.- М.; Билим берүү, 1985.-208б.